

Z korespondencji Marii Dąbrowskiej i Anny Kowalskiej z lat 1946–1948

(wstęp do całości Ewa Głębička i Alicja Szałagan)

Do niedawna zastrzeżona korespondencja Marii Dąbrowskiej z bliską przyjaciółką, Anną Kowalską, prowadzona w latach 1940–1965, jest jednym z najobszerniejszych pod względem ilościowym i objętościowym zespołem korespondencyjnym w literaturze polskiej XX wieku. Listy między pisarkami były wymieniane od czerwca 1940 roku, kiedy to Dąbrowska powróciła do Warszawy ze Lwowa, dokąd przedostała się po wybuchu wojny, z zależną od okoliczności częstotliwością, do końca życia pisarki. Zbiór ten jest imponujący – to ponad 2350 obszernych, w przypadku Dąbrowskiej wielostronicowych listów.

Wydanie tej korespondencji, oczekiwane zarówno przez środowisko literaturo- i kulturoznawców, jak i zwykłych czytelników, jest dla edytorów wielkim wyzwaniem organizacyjnym i merytorycznym. Projektując plan jej publikacji, którego realizacja jest uzależniona od finansowego wsparcia tej idei, podjęto dwie istotne decyzje. Po pierwsze, uznano, że nie ma obiektywnych możliwości pełnego wydania zbioru i konieczne jest dokonanie wyboru, stanowiącego wszakże reprezentację wszystkich występujących w korespondencji wątków tematycznych. W ten sposób edycję udało się zmniejszyć z kilkunastu do siedmiu tomów. Po drugie, zdecydowano się podzielić edycję na dwa etapy, wydając w pierwszej kolejności listy za lata 1940–1950 (t. 1–4), następnie za 1951–1965 (t. 5–7). Podział ten ułatwia przebieg życia przyjaciółek, wyodrębniający się w wyraziste bloki, wynikające z uwikłań osobistych oraz historycznych ich losów. Początkowo w listach relacjonowały okupacyjne koleje swoje i swoich bliskich: męża Anny, prof. Jerzego Kowalskiego, i towarzysza życia Dąbrowskiej – Stanisława Stempowskiego, bliższej i dalszej rodziny oraz środowiska pisarzy. Listy okupacyjne dają wiedzę o tym okresie życia pisarek, kiedy to zapisy w ich dziennikach są bardzo powściągliwe lub często w ogóle ich brak¹.

¹ Kilka prac na temat korespondencji pisarek z lat wojny, zawierającej też wybrane listy z tego okresu, opublikowała Sylwia Chwedorczyk; *Korespondencja Marii Dąbrowskiej i Anny Kowalskiej*, „Dialog” 2010, nr 10, s. 5–17 i 60–69; *Chwytam w zachwyty*

Od jesieni 1943 roku głównym wątkiem w korespondencji jest bliska relacja uczuciowa, jaka zawiązała się między Marią i Anną. Liczne listy z lat tużpowojennych tworzą wielostronną panoramę odbudowywania życia prywatnego i społecznego, a jednocześnie obrazują dramatyczną linię relacji przyjaciółek, mieszkających z dala od siebie. Od listopada 1945 roku dynamikę wymiany listów wyznaczał rytm wyjazdów Dąbrowskiej do Wrocławia i mniej licznych wojaży Kowalskiej (dopóki w 1954 roku, już jako wdowa, nie przeniosła się na stałe do Warszawy). Listy z tego okresu mają charakter bardzo osobisty – dominuje w nich sprawa trudnego związku między kobietami, ale też narodzin córeczki Kowalskich w maju 1946 roku i – wreszcie – choroby i śmierci męża Anny w styczniu 1948 roku. Sprawy osobiste i intymne przeplatają się z opisem rzeczywistości społecznej, sądami politycznymi i licznymi wzmiankami o własnym pisarstwie i środowisku literackim. W miarę upływu lat tematyka ta zaczyna nadawać ton listom, czyniąc je niezwykle świadectwem tamtego czasu, mimo że świadomość autorek, iż ich korespondencja jest kontrolowana, narzuciła pewną powściągliwość relacji i ocen.

W publikacji zaprezentowano niewielki w stosunku do całości wybór listów z pierwszego ze wspomnianych etapów edycji, przedstawiając kilkadziesiąt wypowiedzi z lat 1946–1948. Rozległość korespondencji z tego okresu jest ogromna; w 1946 roku pisarki wymieniły między sobą 391 listów, w 1947 roku – 230 listów, w 1948 roku – 244 listy.

Korespondencja ta, choć jako całość znakomicie uzupełnia dzienniki pisarek, ujawnia znaczące różnice w ocenach, relacjach i opiniach; potwierdza to przypuszczenie, że dzienniki były pisane z myślą o przyszłej publikacji (było tak na pewno w przypadku Dąbrowskiej), listy zaś są bardziej szczerze i pozbawione kamuflażu; także i w odniesieniu do nich Dąbrowska nie wykluczała możliwości częściowej publikacji w autorskim opracowaniu².

Rękopisy korespondencji Marii Dąbrowskiej i Anny Kowalskiej są przechowywane w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza (sygn. 2153 i 2063), nieliczne listy Kowalskiej do Dąbrowskiej w Gabinetie Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (sygn. 1385) w Warszawie; w prezentowanej publikacji, będącej wyborem z listów przechowywanych w Muzeum Literatury, w metryce każdego z nich zastosowano skrót: Muz. Lit., podając sygnaturę, tom i numer karty.

Publikowane tu listy zostały poddane standardowym zabiegom porządkującym. Ujednolicono zapisy dat, milcząco poprawiono literówki, zmodernizowano pisownię, w tym nazw własnych i interpunkcję. Odmiennie niż w oryginale tytuły zapisano kursywą, cytaty z języków obcych przetłumaczono na język polski w przypisach. Zachowano podkreślenia pochodzące od korespondentek i oznaczono je pogrubieniem czcionki.

Cytaty z *Dzienników* Marii Dąbrowskiej pochodzą z ostatniej ich edycji: M. Dąbrowska, *Dzienniki 1914–1965*, pierwsze pełne wydanie w 13 tomach (bez opracowania edytorskiego) pod kierunkiem T. Drewnowskiego, Warszawa 2009. Cytaty z *Dzienników* Anny Kowalskiej podano za wydaniem: A. Kowalska, *Dzienniki 1927–1969*, przedmowa J. Hartwig, wybrał, z rękopisu do druku przygotował, przypisami opatrzył P. Kądziała, Warszawa 2008. Przytaczając fragmenty dzienników, w obu wypadkach podawano jedynie datę zapisu.

.....
ruch Twój – i gubię. Korespondencja Marii Dąbrowskiej i Anny Kowalskiej w latach 1940–1946, „*Twórczość*” 2015, nr 2, s. 139–145; *Maria Dąbrowska, Anna Kowalska. Korespondencja z lat 1940–1943*, „*Twórczość*” 2016, nr 7/8, s. 133–139.

²E. Głębicka, *Rzecz prywatna, rzecz sekretna. O granicach intymności w korespondencji Marii Dąbrowskiej i Anny Kowalskiej z lat 1946–1948*, „*Napis*” 2018, nr 23, s. 155–180.

Sprawy osobiste
i intymne
przeplatają
się z opisem
rzeczywistości
społecznej,
sądami
politycznymi
i licznymi
wzmiankami
o własnym
pisarstwie
i środowisku
literackim